

Sfidat e emigrantëve të kthyer në integrimin në vend Fokusi tek familjet (me fëmijë)

Gjetjet për Rajonin e Fierit

Maj 2017

WITH FUNDING FROM
AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

Sfidat e emigrantëve të kthyer në integrimin në vend Fokusi tek familjet (me fëmijë)

Gjetjet për Rajonin e Fierit

Ky vlerësim i referohet informacionit të mbledhur gjatë periudhës Mars – Prill 2017 nga **Observatori për të Drejtat e Fëmijëve (Observatori)** nëpërmjet intervistave me institucionet qendrore, lokale dhe ofruesit e shërbimeve si dhe nëpërmjet fokus grupeve me emigrantë të kthyer, në qarkun e Dibrës, Fierit dhe Tiranës.

Iniciativa për realizimin e këtij vlerësimi është realizuar në bashkëpunim me **Agjensinë Austriake për Zhvillim (ADA)**.

Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi e Observatorit dhe nuk shpreh domosdoshmërisht opinionin e ADA.

©Observatori/ ADA, Maj 2017

HYRJE

Gjatë 3 viteve të fundit (2014-2016), Shqipëria ka marrë vëmendjen e autoriteve ndërkombëtare si një nga vendet kryesore të origjinës së emigrantëve të paligjshëm drejt vendeve anëtare të Bashkimit Europian (EU) sidomos drejt Gjermanisë¹. Largime të konsiderueshme të individëve, kryesisht familjeve me fëmijë, ndodhën në rajone të caktuara të vendit². Pa kaluar shume kohë, ky fenomen u shoqëruar me atë të rikthimit të tyre të detyruar në vend. Refuzimi i kërkesave të tyre për azil në vendin e huaj, nënkupton fillësën e procesit të deportimit në vendin e origjinës. Autoritetet shtetërore të të dyja vendeve vendosen në kontakt për të organizuar kthimin e tyre në vend. Në pjesën më të madhe të rastit, pika hyrëse mbetet Aeroporti “Nënë Tereza” i Tiranës. Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) [Drejtoria e Përgjithshme për Kufirin dhe Migracionin (DPKM)], dhe në rastin e fëmijëve të pashoqëruar edhe Shërbimet Sociale Shtetërore (SHSSH) mbeten pikat fokale të regjistrimit të të kthyerve³.

Përgjithësisht dihet pak mbi këtë kategori të popullatës, duke qënë se pak është investiguar/exploruar mbi profilin e tyre, shtrirjen e fenomenit dhe pasojat që ka kryesisht te fëmijët. Vlerësimi i zhvilluar nga Observatori për të Drejtat e Fëmijëve (më poshtë, Observatori) me mbështetjen e Agjencisë Austriake për Zhvillim synon të identifikojë/kuptojë disa nga nevojat e familjeve në procesin e riintegrit të tyre në vend pas kthimit nga emigracioni. Duke u perpjekur për ta mbajtur sa më të fokusuar targetin e vlerësimit, grupi në fokus mbeten familjet (me fëmijë) të deportuar në vend, pa u zgjeruar në nëngrupe të tjera të emigrantëve (p.sh. sezonal, etj). Vlerësimi i mëparshëm nga Observatori⁴ vë në dukje problematikat në arritjen e kësaj grup popullate nga institucione të ndryshme lokale, duke nënkuptuar ekzistencën e sfidave të mundshme në riintegrimin e tyre në shërbimet bazë lokale (shëndëtesia, arsim, mbrojtje sociale, punësim, pensione).

¹ EUROSTAT databaza e aksesueshme në <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

² UNICEF dhe Observatori. 2015. *Emigrimi masiv i qytetarëve shqiptarë drejt vendeve të BE-së dhe kapaciteti i njësisve të reja administrative dhe njësisve funksionale për të përballuar nevojat e emigrantëve të kthyer*. E disponueshme në: <http://observator.org.al/sq/shqyrtim-rasti-emigrimi-masiv/>

³ UNICEF dhe Observatori. Nëntor 2016. *Migrantët e kthyer shqiptarë: një vështrim i përgjithshëm i manaxhimit të të dhënave me fokus fëmijës*. E disponueshme në: <http://observator.org.al/wp-content/uploads/2016/12/Vezhgim-rasti-06-12-2016.pdf>

⁴ ibid

Për të realizuar një qëllim të tillë, Observatori ndoqi një metodologji hulumtimi cilësore duke përdorur burime të ndryshme të informacionit, si më poshtë:

- Intervista me institucionet qendrore [Ministria e Arsimit dhe Sportit (MAS), Ministria e Punëve të Brendshme (MPB), Ministria e Shëndetit(MSH) dhe Ministria e Mirëqënies Sociale dhe Rinisë (MMSR);
- Intervista me institucionet lokale [Drejtoritë Arsimore Rajonale (DAR) / Zyrat Arsimore (ZA), Drejtoritë Rajonale të Shëndetit Publik (DRSHP), Drejtoritë Rajonale të Shërbimit Social Shtetëror (DRSHSSH), Drejtoritë Rajonale të Shërbimit Kombëtar të Punësimit (DRSHKP), Bashkitë, Sportelet e Migracionit dhe Drejtoritë Rajonale të Policisë së Kufirit dhe Migracionit(DRPKM)];
- Intervista me ofrues të shërbimeve (Shkolla, Qendra Shëndetësore, Zyra të Gjendjes Civile);
- Fokus Grupe me emigrantë (prindër) të kthyer.

Vlerësimi u fokusua në tri zona fillestare: Dibër, Fier dhe Tiranë. Përzgjedhja e rajonit të Fierit ka ndodhur për shkak se ky rajon është nga më të mëdhenjtë në vend referuar territorit, me një numër total të popullsisë 497,724 banorë, ku 23% e zënë fëmijët e moshës 0-18 vjec (Viti 2016)⁵. Sipas INSTAT⁶, Fieri renditet i dyti, pas Tiranës për sa i përket numrit të emigrantëve. Ai gjithashtu konsiderohet si rajoni kryesor i destinacionit për emigrantët e kthyer.

Në vijim, prezantohen gjetjet e përfuara, të renditura sipas fushave të ndryshme të shërbimeve, për të kuptuar më mirë nevojat dhe sfidat e identifikuara.

⁵ Të dhënat të disponueshme në: <http://observator.org.al/odf2/qarqet.html>

⁶ INSTAT, 2013, *Migracioni i kthimit dhe riintegrimi në Shqipëri*, E disponueshme në: http://ëëë.instat.gov.al/media/255790/migracioni_i_kthimit_dhe_ri-integrimi_2013_.pdf

GJETJET E VLERËSIMIT

Shërbimi i pritjes në vend

Për shkak të statusit të tyre (deportim në vendin e origjinës), pika e parë e kontaktit mbetet DPKM, në pikat kufitare. Të kthyerit, pjesë të fokus grupeve të këtij vlerësimi, shprehen pak për këtë kontakt fillestar, duke u shprehur edhe për gjendjen e vështirë emocionale në të cilën janë. Në rastin e rikthimit të fëmijëve të pashoqëruar, institucioni tjetër i rëndësishëm është DRSHSSH, duke kryer intervista dhe vëzhgime në familjen e të miturit me qëllim mbledhjen e informacionit në lidhje me situatën socio-ekonomike të familjes së të miturit si edhe rreth gadishmësisë dhe mundësisë së tyre për ta pritur këtë të mitur.

Sportelet e Migracionit konsiderohen si porta e parë hyrëse për lehtësimin e procesit të riintegrit për emigrantët e kthyer, duke i referuar ata në shërbimet e nevojshme. Edhe pse me varësi të departamenteve të ndryshme të MMSR, ato janë të lokalizuara pranë Zyrave të Punës dhe funksioni kryesor i tyre lidhet edhe me funksionin e Zyrave të Punës, pra ndërmjetësimi në punësim. Nga diskutimet me emigrantët e kthyer rezultojnë se shumica e tyre nuk e njohin ekzistencën e këtyre sporteleve.

“Nuk e di se çfarë janë sportelet e migracioni”

Shërbimet e Mbrojtjes Sociale

Faktori kryesor i përmendur nga vetë qytetarët që i ka shtyrë ata të marrin vendimin për të emigruar (ose për të nisur fëmijët e tyre në emigracion) ka qënë gjendja ekonomike e tyre.

“Gjendja e vështirë ekonomike na detyroi të largohemi nga vendi”

Gjasat që situata e tyre të ketë pësuar përmirësim pas kthimit nga emigracioni janë të ulëta, duke marrë në konsideratë që pjesës më të madhe të qytetarëve shqiptarë që kanë qënë emigrantë të parregullt nuk iu është dhënë mundësia të punojnë në vendin e destinacionit.

“I shpenzuar të gjitha kursimet për të udhëtuar dhe kur u kthyem nuk kishim as para, as një vend pune”

DRSHSSH Fier pohon se ndjek procedurat për kthimin e fëmijëve të pashoqëruar bashkë me DRKM Fier, por nuk jepen detaje në lidhje me ndjekjen më tej të rasteve (Identifikimi dhe përmbushja e nevojave për mbështetje sociale që mund të kenë fëmijët/familjet e tyre). Pohimi i tyre se vazhdon pajisja me Ndhmë Ekonomike (NE) edhe pas kthimit nga emigracioni kur familja ka qënë përfituese para largimit hidhet poshtë nga deklaratat e qytetarëve.

“Nuk përfitoja ndihmë ekonomike para emigrimit, por kam aplikuar pasi jam kthyer. Tani po mbledh dokumentacionin që duhet”

Vetë emigrantët e kthyer pohojnë se atyre iu është ndërprerë NE në rastet kur personi përgjegjës për tërheqjen e NE ka qënë në emigrim dhe nuk është paraqitur për një periudhë 3-mujore për tërheqjen e NE. Këtyre individëve, për t’iu rikthyer përfitimit të saj, iu është dashur të ndjekin procedurat nga fillimi.

“Ndhma ekonomike na u ndërpre dhe na u desh të nisim aplikimin nga e para”

Një problem tjetër që vihet re në këtë aspekt është edhe mospajisja me NE e familjeve në zonat rurale të cilat kanë në pronësi sipërfaqe të caktuara toke (Pavarësisht faktit se të qënit jashtë vendit ka bërë që ata të mos e kenë punuar dhe kultivuar tokën dhe në momentin e kthimit të mos kenë asnjë burim financiar për të përballuar jetesën). Për sa i përket shërbimeve të tjera të përkujdesit shoqëror, pjesëmarrësit në diskutime shprehin rezervat e tyre në ekzistencën e shërbimeve, p.sh. për fëmijët me aftësi të kufizuar, etj. Përkujdesi për këta persona mbetet vetëm në sigurimin e Pagesës për Aftësinë e Kufizuar (PAK), pagesë e cila ka vazhduar njëloj si para emigracionit.

Shërbimet e punësimit

DRSHKP Fier identifikon dhe mbledh informacion në lidhje me emigrantët e kthyer bazuar në vetëdeklarimin e individëve që i afrohen Zyrat e Punës. Këto zyra janë përgjegjëse për ndërmjetësimin në gjetjen e një vendi pune për individët të cilët i drejtohen atyre si dhe ofrimin e kurseve profesionale në rastet kur kjo gjykohet e nevojshme. Ndër faktorët të cilët trajtohen me prioritet në ofrimin e një vendi pune (të qenit kryefamiljare femër, të qenit nënë me shumë fëmijë, të sapo dalë nga bankat e shkollës, etj), listohet dhe të qenit i kthyer nga emigracioni. Megjithatë, kjo masë e ndërmarrë nuk ka sjellë zgjidhjen e plotë të situatës pasi janë edhe faktorë të tjerë që merren në konsideratë në ofrimin e një mundësie punësimi, siç janë niveli arsimor i individit, formimi profesional i tij si dhe eksperiencia në tregun e punës. Të rinjtë e rikthyer, të cilët nuk janë të angazhuar në punë, arsim dhe/ose formim profesional mbeten kategoria më e përjashtuar dhe vulnerabël. Per keto individë ofrohen kurse dhe trajnime profesionale, por mbetet e paqartë nëse masa e ofrimit të tyre është në të njëjtën masë me nevojat e popullsisë dhe në rastin konkret me nevojat e emigrantëve të kthyer.

Emigrantët e kthyer në qarkun e Fierit të cilët i janë drejtuar këtyre zyrave, pohojnë se shërbimet e marra nga këto zyra kanë qënë mundësi të ndryshme punësimi, ose janë regjistruar si të papunë dhe kanë patur mundësi të përfitojnë nga pagesa e papunësisë.

“Në Zyrat e Punës më janë ofruar alternativa të ndryshme punësimi”

Megjithatë ka patur edhe deklarata sipas të cilave janë regjistruar në Zyrat e Punës dhe nuk kanë marrë asnjë njoftim nga ata.

“Kam aplikuar për punë, por nuk kam marrë asnjë përgjigje nga Zyrat e punës”

Arsimimi i Fëmijëve

Në sektorin e arsimit janë marrë masa konkrete nga institucionet qendrore për mbledhjen e të dhënave, arritjen dhe integrimin e fëmijëve të familjeve të kthyer në sistemin arsimor. Një udhëzues specifik është lëshuar nga MAS për ekzekutim nga institucionet në varësi, për të marrë masa mbi regjistrimin prioritar në kopshte dhe shkolla të këtij grupi të popullatës, dhe ndjekjen e rasteve përmes planeve individuale mësimore.

MAS gjithashtu ka hartuar një fletëpalosje informative që përmban informacion rreth procesit që duhet ndjekur për të regjistruar fëmijët në shkollë e cila i është shpërndarë çdo pike kufitare.

DAR Fier pohon se udhëzimet e dërguara nga MAS janë ndarë me çdo shkollë dhe është realizuar zbatimi i tyre.

Nga Fokus grupet me emigrantë të kthyer, ata shprehen se është bërë njësimi i dokumentave që vërtetojnë ndjekjen e arsimit në vendin e destinacionit, por nuk është bërë vlerësimi i fëmijës, pajisja me një plan pune të veçantë ose shtimi i stafit në shkolla për të lehtësuar procesin e riintegrit të këtyre fëmijëve në shkollë.

“Në Drejtorinë Arsimore Rajonale u bë ekuivalentimi i dokumentacionit dhe fëmijët u regjistruan në shkollë”

“Fëmijët u regjistruan në shkollë dhe vazhduan mësimin”

“Nuk ka patur staf shtesë në shkollë dhe vajza ime nuk është vizituar nga një psikolog”

Në përgjithësi, për të kapërcyer vështirësitë që fëmijët mund të hasin për shkak të shkëputjes nga shkolla për një periudhë kohore, atyre i jepen detyra shtesë ose në rast se kjo periudhë shkëputjeje ka qënë relativisht e gjatë, ata regjistrohen në një klasë më poshtë. Lindin pikëpyetje nëse mbingarkesa me detyra shtesë apo humbja e një viti shkollor janë efikase në lehtësimin e procesit së riintegrit në shkolla për fëmijët e kthyer nga emigracioni.

Një mangësi tjetër e identifikuar gjatë këtij procesi janë edhe burimet njerëzore të pamjaftueshme për realizmin e programit didaktik (planet individuale mësimore) si dhe për realizmin e trajtimit psikologjik të fëmijëve të kthyer. Këto detyra kryehen kryesisht nga stafi ekzistent në shkolla dhe janë detyra të shtuara për ta të cilat mund të shkojnë përtej kapaciteteve të tyre.

Shërbimet shëndetësore

MH ka përgatitur fletëpalosje që përmbajnë informacion për procedurat dhe dokumentat që duhen siguruar nga qytetarët shqiptarë të kthyer nga emigracioni në mënyrë që ata të mund të riintegrohen në skemën e sigurimit shëndetësor dhe të përfitojnë nga shërbimet shëndetësore. Ky informacion është publikuar gjithashtu në faqen zyrtare të MSH. Sipas, MSH, në DRSHP-të, dhe në Autoritetin Shëndetësor Rajonal (ASHR) Tiranë janë ndërtuar shërbimet psiko-sociale dhe shërbimet e shëndetit mendor. Në këto shërbime trajtohen gjithashtu edhe emigrantët e kthyer sipas nevojave që ata paraqesin, por këto shërbime nuk janë përmendur në asnjë nga intervistat në DRSHP, në Qendrat Shëndetësore apo në fokus grupet me emigrantët të kthyer.

Për fëmijët e kthyer nga emigracioni, sektori i vaksinimit pranë DRSHP ju kërkon prindërve nëpërmjet mamive të konsultorit të Qendrave Shëndetësore përkatëse, dokumentacionin (nëse ka) për vaksinat e mundshme të kryera në shtetin ku kanë emigruar. Këto dokumenta përkthehen dhe fëmijës i ofrohet vaksinimi falas në bazë të kalendarit kombëtar të vaksinimit.

Edhe vetë emigrantët e kthyer pohojnë se nuk ju kanë lindur probleme gjatë kohës që ata janë paraqitur për të marrë shërbime shëndetësore. Ofrimi i këtyre shërbimeve ka vazhduar në të njëjtën mënyrë si përpara emigrimit (falas ose me pagesë në varësi të pagës së sigurimeve shëndetësore nga ana e tyre).

“Jemi shërbyer njësoj si para emigrimit në Qendrat Shëndetësore”

“Kemi patur nevojë vetëm për të vaksinuar fëmijët, kjo është bërë rregullisht”

Përsa i përket pajisjes me sigurime shëndetësore, kjo lidhet kryesisht me statusin e punësimit të individit. Në rastet kur individit është i punësuar në mënyrë të rregullt, paguhen edhe sigurimet shëndetësore sipas ligjit në fuqi.

“Fillova punë dhe punëdhënësi më paguan edhe sigurimet”

PËRFUNDIME

“Do të doja të jetoja jashtë, që të mund të rrisja fëmijët e mi në një mjedis të qetë dhe që ata të mund të merrnin edukimin më të mirë”

Një përfundim i rëndësishëm i këtij eksplorimi është se kjo kategori në të vertetë përben një grup popullate me nevoja të vecanta, dhe i shtohet grupeve të cënueshme. Kështu, nga analizimi i situatës si faktorë kryesorë që i kanë shtyrë këta individë të largohen nga vendi dalin na pah ato të lidhura me kushte të vështira ekonomike, mungesë e marrjes së shërbimeve specifike të nevojshme, etj. Shumica e faktorvë në fakt lidhen me kushtet më të favorshme të mirërritjes së fëmijëve. Largimi i tyre ka shtuar vështirësitë e tyre, duke patur parasysh përdorimin e të gjithë burimeve të mundshme. Për të tepër, në kthimin e tyre në atdhe, procesi i riintegrit të tyre është sfidues.

Ky vlerësim konfirmon se pjesa më e madhe e migrantëve të kthyer, të cilët kanë jetuar jashtë për një periudhë të caktuar kohore, kur kthehen në vend, përballen me sfida në aksesin dhe cilësinë e marrjes së shërbimeve të nevojshme. Edhe pse institucionet shtetërore, si qëndrore ashtu edhe lokale, kanë ndërmarrë iniciativa për të lehtësuar procesin e riintegrit të emigrantëve të kthyer, disa situata akoma nuk kanë gjetur zgjidhje plotësisht. Gjithsesi, këto ndërmarrje nuk janë të integruara për të parë familjen në të gjithë spektrin e nevojave. Pjesa më e madhe e shërbimeve të ofruara janë në bazë sektorësh, por pa ofruar mundësinë e shërbimeve të integruara për këtë grup të popullatës.

Nga gjetjet e këtij vlerësimi del se:

- Barriera kryesore me të cilën përballen qytetarët shqiptarë të kthyer nga emigracioni mbetet mungesa e informacionit për ata i përket institucioneve ku ata mund të drejtohen në lidhje me nevojat e tyre. Kështu, lind nevoja e forcimit të funksioneve dhe kapaciteteve të Sporteve të Migracionit, si edhe promovimi i gjerë i rolit të tyre. Mbase duhet të rimendohet vendosja e tyre fizike pranë Njërive të Qeverisjes Vendore.
- Në ndërmjetësimin për punësim, edhe pse të qëniti i kthyer nga emigracioni listohet si një ndër faktorët që trajtohen me prioritet, ka nevojë për një qasje më të prioritetuar të kësaj kategorie. Për më tepër, pamundësia për t'i ofruar një vend pune të shoqërohet me ofrim të menjëhershëm të pagesës së papunësisë dhe paralelisht

me ofrimin e një kursi profesional për ata persona të cilët nuk kanë formimin e duhur profesional.

- Të rinjtë shfaqin nevoja të vecanta në kuadër të të ndjekjes së arsimit apo formimit profesional, dhe kjo duhet të mbahet në vëmendje për t'u adresuar përmes programeve të targetuara edhe përtëj institucioneve shtetërore.
- Sektori i shëndetësisë aktualisht funksionon si një pikë hyrëse/kontakti me këtë kategori. Njohja e këtij fakti duhet të shoqërohet me ndërgjegjësimin/udhëzimin e personelit shëndetësor në identifikimin e fëmijëve/familjeve të kthyer nga emigracioni dhe informimin e tyre në lidhje me vazhdimin e përfitimve të shërbimeve shëndetësore.
- Përtëj vështirësive të ri-futjes në skemën e ndihmës ekonomike, është e nevojshme të adresohen nevojat e këtij grupi të popullatës edhe përmes shërbimeve plotësuesë të përkujdesit shoqëror. Për më tepër, është i nevojshëm angazhimi i punonjësve social dhe psikologëve për të ndjekur në mënyrë të vazhdueshme familjet e kthyer nga emigracioni për të lehtësuar përshtatjen e tyre pas kthimit në vend.
- Sektori i arsimit, pavarësisht hapave konkrete që ka marrë për lehtësimin e procesit të riintegrit të fëmijëve të kthyer, përballet me disa vështirësi, të cilat kanë nevojë për t'u adresuar urgjentisht, si: Mungesa e udhëzimeve apo trajnimeve për të aplikuar në mënyrë efikase planet mësimore individuale, mungesa e stafit të shtuar për të bërë të mundur zbatimin e këtyre planeve, shërbimi i pamjaftueshëm psiko-social.
- Bashkëpunimi i shkollës me komunitetin e prindërve, klasën ku nxënësi vazhdon, qeverinë e nxënësve duhet bërë i mundur me synim bashkëpunimin e të gjithëve duke krijuar para së gjithash një klimë pozitive emocionale, të cilën ta përdorin në funksion të riintegrit të kësaj kategorie. Edhe funksionimi i shkollave verore do të minimizonte problematikat e shfaqura gjatë periudhës shkollore.
- Njësitë e qeverisjes vendore dallohen si insitucioni kryesor ku emigrantët e rikthyer drejtohen për të kërkuar mbështetje. Iniciativa/programe specifike/të dedikuara mund të ndërmarren për t'u përgjigjur nevojave të kësaj kategorie të popullsisë; për me tepër edhe roli i koordinimit të mbështetjes mund të jetë i tyre.

Si përfundim, bashkëpunimi i të gjithë aktorëve shtetërorë dhe joshtetërorë do të lehtësonte procesin e riintegrit për të kthyerit nga emigracioni dhe do të siguronte plotësimin e nevojave specifike për shërbime për këtë kategori.

